

Хомчик Марина Андріївна
старший науковий співробітник
сектору "Археологія доби раннього заліза"
науково-дослідного відділу збереження фондів,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)

Бут Юрій Павлович
завідувач сектору реставрації металу
відділу наукової реставрації пам'яток,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)
yura.but@gmail.com

Khomchuk Maryna
Senior research fellow,
Sector 'Archaeology of early Iron age',
National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

But Yurii
Head of the metal restoration sector,
National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

КАМ'ЯНІ ВАГОВІ ГИРИ АНТИЧНОГО ЧАСУ ЗІ ЗБІРКИ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ANTIQUÉ STONE WEIGHTS FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM OF UKRAINIAN HISTORY

Анотація

Публікуються дві кам'яні вагові гири VI–III ст. до н. е. з археологічних знахідок 1938 р. в античному місті Ольвія.

Ключові слова: Національний музей історії України, Ольвія, античний час, кам'яні вагові гири.

Summary

Two stone weights of the 6th – 3rd centuries BC from the archaeological finds in the ancient city of Olvia (1938) are published.

Key words: National Museum of Ukrainian History, Olvia, antiquity, stone weights.

Серед кам'яних виробів античного часу в зібранні НМІУ зберігаються 2 артефакти (інв. № Б 5–2 935. О / 384 236 та інв. № Б 5–1 834. О / 381 564). Перший записаний як мармурова плита з написом, другий – як мармуровий чотирикутник.

Ці предмети були знайдені експедицією ІА АН УРСР під керівництвом Л. М. Славіна в 1938 р. під час розкопок у заповіднику "Ольвія" на ділянці "НГ" (с. Парутине Очаківського р-ну Миколаївської обл.) та надійшли до музею в 1938 р. з Інституту археології АН УРСР. Під час їх наукового опрацювання у 2012 р. автори консультувалися зі с. н. с. ІА НАН України, к. і. н. В. В. Крапівіною. З'ясувалося, що ці предмети – кам'яні вагові гири VI–III ст. до н. е. (Рис. 1, 2), тобто часу, коли в Ольвії використовувалася євбейсько-аттична вагова система¹.

Схожі вагові гири зберігаються в музеях Італії² (Рис. 2, 3). Артефакт із НМІУ (інв. № Б 5–2 935), записаний як

1 Крапівина В. Весовые гири Ольвии // Исследование по античной археологии Северного Причерноморья. – К., 1980. – С. 89.

2 La bilancia nel mondo romano / [El. resours]: – Access mode: <http://www.museorenzi.it/it/sezione-romana> (last access 14.03.2018). – Title from the screen.

мармурова плита, – це важка контрольна гиря з мармуроподібного вапняку³. Він має вигляд овальної плити із двома округлими заглибленнями, заповненими залишками металу (карбонат свинцю) та написом між ними. Над написом та під ним є овальні заглиблення. Поверхня виробу шліфована. Розміри гирі: довжина – 22,5 см; ширина – 16,5 см; висота – 6,8 см; діаметри округлих заглиблень 1,1 см та 1,2 см; довжина напису – 5,6 см; довжини овальних заглиблень 2,1 см та 2,4 см; глибини овальних заглиблень 0,4 см та 0,3 см.

Округлі заглиблення із залишками металу призначалися для біметалевої ручки зі свинцевою основою та бронзовою дужкою. Після консультації із членом Спілки художників України, скульптором С. І. Саратовським було реконструйовано схему кріплення ручки до гирі (Рис. 5). В отвори розігрітої кам'яної гирі заливався розплавлений свинець, який завдяки низькій температурі плавлення (327,4⁰С) застигав поступово та потрапляв до найменших отворів. Після застигання утворювалися циліндричні свинцеві стовпчики, в яких робилися горизонтальні отвори, куди вкладався бронзова частина ручки: виготовити суцільну бронзову ручку було неможливо, оскільки заливання до отворів розплавленої бронзи з температурою плавлення 800⁰С⁴ призвело б до розтріскування кам'яної гирі⁵.

Напис на плиті вказує на вагу гирі. Відомо, що такі гирі широко застосовувалися в зовнішній та гуртовій торгівлі, і в їхній основі була міна (427 г)⁶.

Гиря з НМІУ вагою 3 кг 824 г фрагментована й пошкоджена ще в давнину. Її нижня частина збита, металева ручка відсутня. На нашу думку, первинна вага гирі становила 10 мін (4 кг 270 г).

Друга гиря – мармурова чотирикутна (Рис. 2), належить до легких гир еврейсько-аттичної системи. Позначки на її поверхні, ймовірно, вказують на вагу. Розміри: висота – 2 см; довжина – 4,8 см; ширина – 4,5 см; вага – 115,59 г (відповідає одній міні еврейсько-аттичної системи⁷).

Такі гирі широко використовувалися в зовнішній та внутрішній торгівлі. Північне Причорномор'я було одним із важливих ринків античного світу. Торгівля в містах зосереджувалася на агорі, де виборні агораноми контролювали правильність використання ваг і мір⁸. Згідно з реформою Солона⁹ 594 р. до н. е., в Афіській державі діючі системи мір та ваги були змінені¹⁰.

Вагові гирі з НМІУ належать до післяреформного періоду. Торговельний інвентар (мірні посудини, свинцеві, бронзові та кам'яні гирі, залишки ваг) належить до особливої категорії археологічних джерел із античних міст¹¹. Ваги відомі за зображеннями в розписах посуду та на кам'яних рельєфах VI–V ст. до н. е.¹². Кам'яні вагові гирі належать до категорії рідкісних знахідок: до цього часу з розкопок Ольвії були опубліковані лише металеві гирі¹³.

Таким чином, після наукового вивчення та нової атрибуції цих музейних предметів у науковий обіг введено 2 кам'яні вагові гирі VI–III ст. до н. е. еврейсько-аттичної системи з Ольвії, які нині експонуються в розділі “Античні міста – держави Північного Причорномор'я” відділу “Найдавніша та середньовічна історія України” Національного музею історії України.

3 *Одноралов Н.* Скульптура и скульптурные материалы. – М., 1982. – С. 221.

4 *Мінжулін О.* Реставрація творів з металу. – К., 1998. – С. 66, 117.

5 Реконструкція ручки важкої вагової гирі з мармуроподібного вапняку під інв. № Б 5–2 935 зроблена художником-реставратором Ю. П. Бутом у майстерні НМІУ. Експонат знаходиться в експозиції музею.

6 *Анохин В.* Торговля и денежное обращение // Археология Украинской ССР. – К., 1986. – С. 495.

7 *Крапивина В.* Весовые гири Ольвии... – С. 88.

8 *Ольговський С.* Античні держави Північного Причорномор'я. – К., 2007. – С. 98.

9 *Чуистова Л.* Античные и средневековые весовые системы, имевшие хождения в Северном Причерноморье // Археология и история Боспора. – Симферополь, 1962. – Т. II. – С. 18.

10 *Словарь Античности.* – М., 1989. – С. 37.

11 *Брашинский И.* Торговля // Античные государства Северного Причерноморья. – М., 1984. – С. 176.

12 *Чуистова Л.* Античные и средневековые весовые системы... – С. 219, Табл. 56 (2, 3); С. 222, Табл. 59 (9).

13 *Чуистова Л.* Античные и средневековые весовые системы... – С. 1–231; *Крапивина В.* Весовые гири Ольвии... – С. 83–93; *Ее же.* Архаические весовые гири Березани и Ольвии // Ольвия и ее округа. – К., 1986. – С. 105–111; *Ее же.* Весовые гири // Культура населения Ольвии и ее округа в архаическое время. – К., 1987. – С. 131–133; *Ее же.* Неопубликованные гири из раскопок Ольвии // Античные древности Северного Причерноморья. – К., 1988. – С. 188–194.

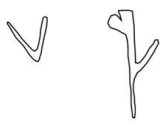

Рис. 1. Важка контрольна вагова гиря. VI–III ст. до н. е. Ольвія. Б 5–2 935.

Рис. 2. Легка мармурова гиря. VI–III ст. до н. е. Ольвія. Б 5–1 834.

Рис. 3. Антична вагова гиря. VI–III ст. до н. е. Музей у Галілеї (Італія).

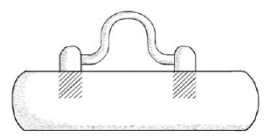

Рис. 4. Антична вагова гиря. VI–III ст. до н. е. Італія.

Рис. 5. Реконструкція вагової гирі з мармуроподібного вапняку. Ольвія. Б 5–2 935

Рис. 6. Зображення ваг на посуді. VI–V ст. до н. е.

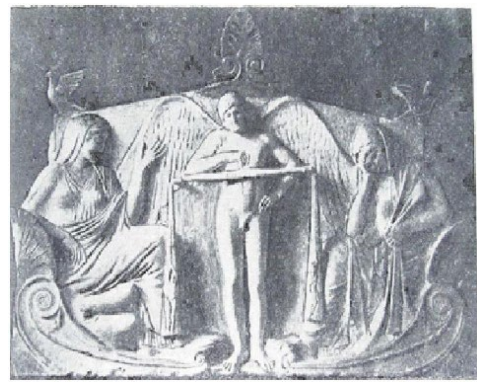

Рис. 7-8. Зображення ваг на кам'яному рельєфі. VI–V ст. до н. е.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Анохин В. А. Торговля и денежное обращение / В. А. Анохин // Археология Украинской ССР. Т. 2: Скифско-сарматская и античная археология. – Київ: Наукова думка, 1986. – 495 с.
2. Брашинский И. Б. Торговля / И. Б. Брашинский // Античные государства Северного Причерноморья. – Москва: Наука, 1984. – С. 175–176 (серия “Археология ССР”).
3. Крапивина В. В. Весовые гири Ольвии / В. В. Крапивина // Исследование по античной археологии Северного Причерноморья. Сб. науч. трудов. – Київ: Наукова думка, 1980. – С. 83–93.
4. Крапивина В. В. Архаические весовые гири Березани и Ольвии / В. В. Крапивина // Ольвия и ее округа. Сб. науч. трудов. – Київ: Наукова думка, 1986. – С. 105–111.
5. Крапивина В. В. Весовые гири / В. В. Крапивина // Культура населения Ольвии и ее окружи в архаическое время. Сб. науч. трудов. – Київ: Наукова думка, 1987. – С. 131–133.
6. Крапивина В. В. Неопубликованные гири из раскопок Ольвии / В. В. Крапивина // Античные древности Северного Причерноморья. Сб. науч. трудов. – Київ: Наукова думка, 1988. – С. 188–194.
7. Мінжулін О. І. Реставрація творів з металу. Підручник / О. І. Мінжулін. – Київ: Спалах, 1998. – 234 с.: іл. – ISBN 966-512-155-3.
8. Одноралов Н. В. Скульптура и скульптурные материалы. Учебное пособие. Изд. 2-е, доп. – Москва: Изобразительное искусство, 1982. – 221 с. [Электронный ресурс]: Скульптура. – Режим доступа: culpture.artyx.ru/books/item/f00/s00/z0000011/index.shtml (дата обращения: 14.05.2018) – Название с экрана.
9. Ольговський С. Я. Античні держави Північного Причорномор'я / С. Я. Ольговський. – Київ: КНУКиМ, 2007. – 149 с.
10. Ирмшер Й., Йоне Р. Словарь Античности / пер. с нем. – Москва, Прогресс, 1989. – 704 с.
11. Чуистова Л. И. Античные и средневековые весовые системы, имевшие хождения в Северном Причерноморье / Л. И. Чуистова // Археология и история Боспора. Сб. статей / Отв. ред. д-р ист. наук В. Ф. Гайдукевич; Гос. Керч. ист.-археол. музей им. А. С. Пушкина – Симферополь: Крымиздат, 1962. – Т. II. – С. 5–235.
12. La bilancia nel mondo romano / [Electronic resours]: Museo Renzi: San Giovanni in Galilea – Access mode: <http://www.museorenzi.it/it/sezione-romana> (last access 14.03.2018). – Title from the screen.

REFERENCES

1. Anokhyn V. A. Torhovlia y denezhnoe obrashchenye / V. A. Anokhyn // Arkheolohyia Ukraynskoi SSR. T. 2: Skyfsko-sarmatskaia y antychnaia arkheolohyia. – Kyiv: Naukova dumka, 1986. – 495 s.
2. Brashynskiy Y. B. Torhovlia / Y. B. Brashynskiy // Antychnye hosudarstva Severnogo Prychernomoria. – Moskva: Nauka, 1984. – S. 175–176 (seryia “Arkheolohyia SSR”).
3. Krapyvyna V. V. Vesovye hyry Olvyi / V. V. Krapyvyna // Yssledovanye po antychnoi arkheolohyy Severnogo Prychernomoria. Sb. nauch. trudov. – Kyiv: Naukova dumka, 1980. – S. 83–93.
4. Krapyvyna V. V. Arkhaycheskye vesovye hyry Berezany y Olvyi / V. V. Krapyvyna // Olvyia y ee okruha. Sb. nauch. trudov. – Kyiv: Naukova dumka, 1986. – S. 105–111.
5. Krapyvyna V. V. Vesovye hyry / V. V. Krapyvyna // Kultura naselenyia Olvyi y ee okruhy v arkhaycheskoe vremia. Sb. nauch. trudov. – Kyiv: Naukova dumka, 1987. – S. 131–133.
6. Krapyvyna V. V. Neopublikovannyye hyry yz raskopok Olvyi / V. V. Krapyvyna // Antychnye drevnosti Severnogo Prychernomoria. Sb. nauch. trudov. – Kyiv: Naukova dumka, 1988. – S. 188–194.
7. Minzhulin O. I. Restavratsiia tvoriv z metalu. Pidruchnyk / O. I. Minzhulin. – Kyiv: Spalakh, 1998. – 234 s.: il. – ISBN 966-512-155-3.
8. Odnorolov N. V. Skulptura y skulpturnyye materyaly. Uchebnoe posobyie. Yzd. 2-e, dop. – Moskva: Yzobrazytelnoe yskusstvo, 1982. – 221 s. [Elektronnyi resurs]: Skulptura. – Rezhym dostupa: culpture.artyx.ru/books/item/f00/s00/z0000011/index.shtml (data obrashchenyia: 14.05.2018) – Nazvanye s ekrana.
9. Olhovskiy S. Ya. Antychni derzhavy Pivnichnogo Prychornomoria / S. Ya. Olhovskiy. – Kyiv: KNUKiM, 2007. – 149 s.
10. Yrmsher Y., Yone R. Slovar Antychnosty / per. s nem. – Moskva, Prohress, 1989. – 704 s.
11. Chuystova L. Y. Antychnye y srednevekoveye vesovye systemy, ymevshyye khozhdenyia v Severnom Prychernomorie / L. Y. Chuystova // Arkheolohyia y ystoriya Bospora. Sb. Statei / Otv. red. d-r yst. nauk V. F. Haidukevych; Hos. Kerch. yst.-arkheol. muzei ym. A. S. Pushkyna – Symferopol: Krymyzdat, 1962. – T. II. – S. 5–235.
12. La bilancia nel mondo romano / [Electronic resours]: Museo Renzi: San Giovanni in Galilea – Access mode: <http://www.museorenzi.it/it/sezione-romana> (last access 14.03.2018). – Title from the screen.